

БЕОГРАД ПОД КРАЉЕМ ДУШАНОМ?

У нашој критичкој литератури о историји Београда и о српско-угарским односима није се узимала у обзир могућност да је и у Душаново доба Београд био, макар за кратко време, под српском влашћу. Поузданог ослоњања за претпоставке у том смислу није било, а неоснована нагађања су, с правом, одбаћивана.¹ Сазнања су се постепено ширила и учвршћивала, али им темељи нису довољно сигурни јер је реч о периоду који је изузетно слабо осветљен изворима. Па и оно мало извора којима располажемо, тешко се даје у пуној мери искористити због тога што им је садржај оскудан или недовољно одређен. Највећи део свих извора који осветљавају српско-угарске односе у првој половини XIV века чине угарске повеље, у којима наилазимо на два типа података. Известан број докумената сведочи о односима Угарске са Србијом или о граничним областима тиме што су датовани на српској територији у време неког похода или што одлажу неки судски поступак због таквог похода. Предност ове врсте података је у томе што су хронолошки прецизно одређени, а недостатак им је што су фрагментарног карактера и не дају повезану слику збивања. Речитија је друга врста података, који говоре о заслугама племића којима се повеље издају, јер се често подвизи појединаца стављају у шири оквир владаоачеве политике и причају у контексту опшტიјих догађаја. Таквим подацима, међутим, недостаје хронолошка одређеност. Набрајају се заслуге из дужег периода, понекад из читавог активног живота онога коме се повеља издаје. Понекад је веома тешко или чак немогуће утврдити на коју годину или месец се односи казивање о неком подвигу. Истраживачи су упућени на то да спајају и повезују ове две врсте података да би на тај начин могли реконструисати веће целине. Наравно, такво комбиновање крије у себи извесне опасности и захтева највећу могућу опрезност и брижљиву анализу која узима у обзир целину докумената. Дешава се приликом таквих комбиновања да се повежу подаци који се не односе на исти догађај и да се на тај начин изгуби део информација које извори садрже. Чини се да је такво комбиновање података имало последице по разумевање српско-угарских односа од краја владавине краља Милутина до почетка владавине краља Душана.

¹ Уп. Ј. Калић-Мијушковић, *Београд у средњем веку*, Београд, 1967, 72—76, нарочито 74, где се, с разлогом, одбија могућност да се из папских писама с почетка 1346. о правима которског бискупа изведе закључак о српској власти над Београдом.

Одлично обавештени и изванредно критични Константин Јиречек је у својој *Историји Срба* овако сажео догађаје у Мачви: „У исто време пребаци Карло Роберт читаву војску преко Саве, освоји градове у Мачви, те удари табор (у септембру 1319) на реци Колубари између Београда и Шапца, док је његов војсковођа, Стефан Лацкфи, узео Београд на јуриш и спалио га.“² За тај догађај везао је Јиречек, неколико редака даље, извештај угарског краља да је освојио Мачву и папин позив немачким кнежевима, чешком и пољском краљу да притекну у помоћ угарском краљу који је намеран да истраје у рату против шизматика и да продре све до мора.³

Тридесет година касније, враћајући се историји српско-угарских односа, Јован Радонић је саопштио ширу изворну грађу, али је остао при јединственом догађају из 1319. године.⁴ Тек је Ј. Калић, испитујући документе овог времена с гледишта историје Београда, учила и истакла да су била два похода, један у првој половини 1319, а други почетком те године.⁵ Од тога сам полазио покушавајући да сагледам судбину земаља краља Драгутина, око којих је усредсређена сва историја српско-угарских односа у XIV веку.⁶

Полазну тачку скоро свих истраживања представљала је повеља краља Карла Роберта, која иначе у садржају нема везе са Србијом, али је датована 16. септембра 1319. године Kalabar in Mascho.⁷ С тим податком је у пуном складу било одлагање једне парнице заказане за средину августа 1319: quia tocius Regni motus contra Vrosium Regem Servie ipsis temporibus et diebus erat.⁸ На тај поход се свакако мислило у краљевој повељи издатој 6. децембра 1319, где је после других заслуга забележено да се истакао верном службом „и сада када смо скупивши све снаге под нашом влашћу... напали Уроша, краља Србије, нашег главног непријатеља“.⁹

Остале повеље које су истраживачи повезали са овим хронолошки прецизно утврђеним походом садрже ону другу врсту по-

² К. Јиречек, *Историја Срба I*, Београд, 1952², 201 и напомена 72, где се позива на расправу А. Hubera, *Ludwig I. von Ungarn und die ungarischen Vasallenländer*, Archiv für österreichische Geschichte, 66 (188), 5—6 и објашњава шта је »Abona« или »Obona« из извора. Из текста се види да је Јиречек користио више грађе, но што је употребио Хубер у својој темељитој и критичкој расправи.

³ Папско писмо је од 2. јула 1320. и у њему су, као што Јиречек, на истом месту, примећује, од Мачве начинили »regnum Macedonie«.

⁴ Ј. Радонић, *Споразум у Тати и српско-угарски односи од XIII до XVI века*, Глас, 187 (1941), 129—130.

⁵ Ј. Калић-Мијушковић, *Београд у средњем веку*, 69—71, 359—360.

⁶ *Историја српског народа I*, Београд, 1981, 474—475 (С. Ђирковић).

⁷ *Anjoukoni okmánytár I*, Budapest, 1878, 533.

⁸ *A zichy és vásonkői gróf Zichy család okmánytára I*, Pest, 1871, 170.

⁹ G. Fejer, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, VIII/2, 207—209: Nunc etiam cum nos aggregatis viribus nostrae potentiae, manu forti et brachio extenso, Vrosium regem Serviae, inimicum nostrum capitalem, hostiliter invasissemus idem comes Nicolaus vestigia consuetae fidelitatis non relinquens, ut fidelitatem fidelitati aggregaret, diversis virtutum enituit servitiis et famulatus gratiosis.

датака, наиме, описе ратничких заслуга у ближој или даљој прошлости. Једна међу њима заслужује посебну пажњу јер се у њој спомињу тешкоће које је имала краљева војска приликом преласка Саве због „студени зимског времена“. Хладноћа и отпор војске краља Уроша зауставили су напредовање те угарске војске. Тада се магистар Никола, коме је та повеља издата марта 1323, бадио пре свих других на противнике и обезбедио краљевој војсци сигуран прелаз реке. Он је својим снагама заузео град Мачву „највећим делом“.¹⁰ Очигледно је да се оно што је речено у повељи не може односити на поход из августа-септембра 1319. године. Уколико се под Урошем подразумева краљ Милутин, што је више него вероватно, долазе у обзир зиме 1316/17, 1317/18, 1318/19, 1319/20. и 1320/21. У овој повељи је и узрок рата забележен на особен начин. Требало је освојити градове у Мачви, потчинити ову државу краљевој власти, зауставити „безумну охолост шизматичких Словена те државе, због којих је могла да настане и настала је велика саблазан за нас и нашу државу“. На крају се опет каже да је захваљујући верној служби магистра Николе уклоњен узрок „саблазни“. Излази да је повратком града Мачве под угарску власт штета по Угарску надокнађена. У одлучивању да ли је овај мали поход био пре или после великог похода из августа-септембра 1319. могу нам помоћи неке друге заслуге тога магистра Николе, сина Амадејевог. После ратовања у Мачви, наводи се успешно ратовање против барона Аустрије који су дошли у помоћ краљевом одметнику Андрији. Иако тачна хронологија тога догађаја није позната, он свакако спада у прву половину 1319. године, јер се наводи у једној краљевој даровници из јуна 1319.¹¹ Према томе, наш зимски поход

¹⁰ *Anjoukori okmánytár* II, 69—70: ... demum cum ad expugnanda castra de Machou et subiiciendum ipsum regnum nostrum regimini ac reprimendam vesanam (тако у издању уместо insanam) insolenciam sclavorum scismaticorum ipsius regni, per quos nobis et regno nostro grande scandalum oriri videbatur et fuerat iam exortum, exercitum validum movissemus et difficilis transitus fluvii Zave per algorem hiemalis temporis opposito ac resistente nobis exercitu dictorum sclavorum gentis scilicet regis Vrosii adversarii nostri in littore seu portu transitus processum nostrum retardaret, ipse magister Nicolaus tanquam vir strenuus fortune se submittere contra predictos scismaticos ante omnes alios cum suis transeundo exercitui nostro transitum seu vadum securum preparavit; ubi studio fidelissimo castrum Machou cum suis viribus et actibus bellicosis in maiori parte occupavit et sic grandis materia et causa scandali nostri regni mediante eiusdem magistri Nicolai fideli ministerio quodam modo est sedata. Без сумње се на овај догађај односи и повеља од 19. јуна 1323. у којој су изложене заслуге Александра Кечке: Quod cum nos Castrum Machow, de quo per Sclavos scismaticos detentores ipsius Castri, nobis et Regno nostro, grande scandalum oriri videbatur, et fuerat iam exortum, valido exercitu nostro obsedissemus ut expugnaremus, ipse magister Alexander tanquam vir strenuus sub eodem Castro dimicans viriliter, nobis intuentibus multiplices lapidum ictus de ipso Castro et crudeles in se recepit vulnerum lesiones. *Hazai okmánytár* I, Jaurini 1865, 124.

¹¹ Борбе против Андрије, сина Гргуревог и Немаца који су му дошли у помоћ наводе се међу заслугама Ловре, сина Емериковог, од 16. јуна 1319 (I. Nagy, *Sopron vármegeye története. Oklevéltár* I (1156—1411). Sopron, 1889, 85) и у повељи од 17. јуна, коју цитирамо у следећој напомени. У повељама тих година много пута се спомињу борбе с краљевим одмет-

је морао бити пре тога времена, па се могућности сужавају на зиме 1316/17, 1317/18. и 1318/19.

О ратовању у Мачви пре похода из августа-септембра 1319. говори изричито и једна краљева повеља од 17. јуна те године. Наводећи заслуге Павла и Ловре, синова Симонових, краљ Карло Роберт спомиње и напад на краља Уроша, свога главног непријатеља, који је нападао и пустошио угарске територије и одводио становнике у ропство. При томе је освојен град Мачва са другим градовима.¹² Обдарени племићи су се истакли у борбама против Немаца који су пружили помоћ Андрији, сину Гргуревом, бранили су градове Ђер и Шопроњ и задобили победу над Аустријанцима који су провалили преко границе и пустошили поседе краљевих људи. Како је овде до средине јуна 1319. наведено више ратова у којима су учествовали Павле и Ловро после освајања Мачве, чини се да и зиму 1318/19. треба искључити уколико је, наравно, реч о истом походу о коме је говорила повеља из марта 1323.¹³

Има краљевских повеља из каснијег времена које доносе понеку нову појединост, али их није лако везати за неки од до сада утврђених похода. Четворици синова Брикција Батора, који су се рано одвојили од краљевих одметника и учествовали у читавом низу битака, краљ је издао повељу 12. маја 1326. После борби у Ердељу под војводом Дожом (војвода од јесени 1318), наводи се и учешће у краљевом походу на Србију, када су освојени градови Мачва и Колубара. Они су се под тим градовима борили пред краљевим очима и изгубили су четири своја човека.¹⁴ Судаћи по спомену Мачве и Колубаре и по чињеници да

ницима, понекад од времена краљевог доласка у Угарску па до времена издавања повеље. Тачан редослед тих борби није утврђен и у делима о угарској историји тога доба има много колебања. В. Нoman, *Geschichte des ungarischen Mittelalters II*, Berlin, 1943, 292—299, излаже краљеве сукобе са одметницима скоро без хронологије. В. Klaić, *Povjest Hrvata II/1*, Zagreb, 1900, 27, ставља одметање Андрије, сина Гргуревог, у 1316, а под његовим утицајем и побуну Гизинговаца у ту годину. У том случају би поход против Мачве падао још у Драгутиново време, што није вероватно. Биће потребан темељит претрес угарских повеља које се односе на крај друге деценије XIV века да би се установила сигурна хронологија. Неки угарски историчари полазили су у датовању других догађаја од похода на Мачву, сматрајући да је увек реч о истом догађају.

¹² G. Fejer, *Codex diplomaticus VIII/2*, 199—200.

¹³ G. Fejer, *Codex diplomaticus VIII/2*, 199—202: quod cum Vrosium Regem Seruie, et regnum eius, nostrum et totius regni nostri inimicum et emulum speciale, per quem magna iniuria et opprobrium in deuastationibus nostris, et fidelium nostrorum possessionibus, ac abducendis in vinculis captivitatis regni nostri incolis, non sine vehementi cordis nostri anxietate nobis creberime irrogari videatur, brachio nostre potentie agressi fuissemus, hostiliter invadentes, et castrum Macho cum aliis ipsius castris et oppidis, dextra Domini virtutem faciente, obtinuissemus, ipse magister Paulus in procedendo contra Andream, filium Gregorii notorium nostrum infidelem, et Theutonicos eidem auxilium prebentes et subsidium, in conservatione civitatum nostrarum de Iaurino et Supronio talem se exhibuit...

¹⁴ G. Fejer, *Codex diplomaticus VIII/5*, 159—160: Ceterum repetentibus nobis cum victorioso exercitu nostro Regnum Seviae, dum castra Duchon et Colleba (тако!) fecimus expugnari, iidem Ioannes et Laurentius filii Briccii, sub eisdem castris nobis cernentibus laudabiliter dimicant, quatuor proximis et servientibus eorum ibidem crudeliter interemptis.

је у питању поход који је краљ лично предводио, овај податак се може с много вероватноће везати за поход из септембра 1319, када је краљ, као што смо видели, издао повељу код Колубаре.¹⁵

Једна повеља из априла 1324. говори не само о заслугама Николе, сина Гргуревог, властелина из вуковске жупаније, већ и о деловању краљевих противника, нарочито Андрије, Дезидерија и Лотара, синова Дионисијевих из рода Гуткелед. Они су нападали поседе племића верних краљу у време кад се ратовало против Гизинговаца, нису се одазвали краљевом суду, већ су постали још дрскији и придружили се одметнику Копасу (одметнуо се 1316) и починили многе злочине. Најзад су отишли у прекосавске области и пришли краљу Урошу и са безбројном шизматичком војском пустошили краљеву земљу и одводили поданике у ропство. Никола Гргурев се против њих борио и био је прободен копљем од стране шизматика. Имања неверне браће су конфискована и један посед је дарован спомеутом Николи Гргуревог. Тада се још наглашава и његова заслуга у време освајања Мачве, у коју се, заједно са шизматичима, затворио Лотар, син Дионисијев, краљев одметник. Он је ту био ухваћен, а Никола је борећи се у краљевом присуству био рањен.¹⁶ Чини се да борбе под Мачвом у краљевом присуству

¹⁵ Град Колубара спомиње се још у једној повељи од 8. октобра 1323: *specialiter tunc cum castrum nostrum Machow vocatum domino concedente expugnando obtinuimus idem Dorozlauus ictibus lapidum sub eodem castro duobus vulneribus extitit sauciatus, item cum castrum Wrosii regis Servie Kolobar vocatum expugnare voluissemus ibidem duo servientes et proximi eiusdem Dorozlai extiterunt interempti (Anjoukori okmánytár II, 93)*. Положај тога града није познат. У нашој литератури се с њим није ни рачунало. Уп. М. Динић, *Западна Србија у средњем веку, Српске земље у средњем веку*, Београд, 1978, 47–49. Крајем XIV века спомиње се само градови: Бела Стена, Непричава и Дебрц (*Hazaí okmánytár VII, 428*), па се поставља питање да ли су Мачва и Колубара као градови у међувремену пропали или су превладала нова имена Дебрц и Непричава?

¹⁶ *Anjoukori okmánytár II, 128–129: ad ultimum ad partes transzavanas se transferentes Wrosio regi Servie scismatico capitali nostro et regni nostri inimico inherendo cum multitudine gentis scismatice ipsius Wrosii regis regnum nostrum ipsi filii Dionisii subito invadentes spoliarunt multos liberos et liberas de eodem ad ineffabile dedecus nostre maiestatis imo et regiminis diminucionem iugulando abduci facientes, ubi predictus Nicolaus filius Gregorii cum ceteris fidelibus nostris sibi consociis pro honore sancte corone nostrique regiminis exaltacione casibus metuende mortis se submitterns viriliter dimicando ab eisdem scismaticis lancea letaliter transfixus . . . . . specialiter vero in expugnatione nostri castrí Machow, in quo predictus Lothardus filius Dionisii tempore recuperacionis eiusdem castrí . . . contra nos unacum scismaticis se includendo in eodem extitit reprehensus . . .* Није јасно где треба ставити још један податак прилично искварен преписивањем: *dum obsederamus Castrum Magh occupatum a progenitoribus nostris per regem Galliae, de quo castro in regnum tyranice, et hostiles incanter fiebant vastitates; idem magister Lukachius sub ipso castro seu in oppugnatione eiusdem videntibus nobis viriliter dimicans lethale pertulit vulnus . . .* (G. Fejer, *Codex diplomaticus VIII/2, 324*). Већ је М. Wertner, *Magyar hadjártok a XIV-ik századba, Századok, 39 (1905), 425*, ово место везао за Србију. Хронологију је, међутим, тешко утврдити. После рата у Мачви, Лукач је послат са Дожом, војводом ердељским, и борио се против Копаса, сина

могу бити оне из августа-септембра 1319. Али, да ли тај датум важи и за склањање угарских одметника код Милутина и за провале на угарску територију? Изгледало би да су то догађаји који претходе овом походу, а долазе после првог освајања Мачве у споменутом зимском походу.

Уколико су досадашње анализе тачне, збивања око Мачве била су сложенија него што се Јиречеку чинило. После смрти краља Драгутина (март 1316), његовим земљама завладао је син Владислав, по свој прилици, на основу споразума с угарским краљем. После извесног времена, свакако у току 1316. или 1317, Милутин је затворио свога синовца и посео његову територију. О Милутиновом владању Мачвом остао је дубровачки документ који говори о закупу царине Липника и Мачве.¹⁷ Мачва је тада служила и као полазна тачка за упаде на суседне угарске територије. У зиму 1317/18. краљ Милутин је први пут изгубио град Мачву, али само за кратко време. Подстакнут од стране одметника угарског краља и користећи се његовим тешкоћама, Милутин је загосподарио тврђавама јужно од Саве и предузимао упаде на угарске територије. Одговор на то био је велики поход краља Карла Роберта у августу-септембру 1319, када су освојени градови Мачва и Колубара.¹⁸ Од тада до Милутинове смрти није било промена. Крајем 1321. Владислав је поново загосподарио очевим земљама уз сагласност угарског краља. Колико је тачно трајала његова власт, ми не знамо.¹⁹ У сваком случају, после његовог истискивања 1324—1326, опет је српски краљ завладао његовим земљама. О угарској реакцији на ту промену није се ништа знало. Међутим, две повеље говоре о угарском походу на Србију у време Стефана Дечанског.

Када је крај Лудовик I, син и наследник Карла Роберта, издао 1347. године повељу за тадашњег ердељског војводу Стефана Лацковића (старијег), набројао је, као што је био обичај, више његових заслуга. Већи део његових подвига био је у време претходног краља и у време док је био врховни коњушар (*magister agasonum*), што је канцелар брижљиво наводио. Споменуто је седам случајева у којима се Лацковић нарочито истакао у краљевској служби и скоро сви се могу прецизно дато-

Томиног. Дожа је ердељски војвода од краја 1319, али Копас треба да се предао већ раније. Овај случај само илуструје тешкоће у утврђивању прецизне хронологије ових борби.

¹⁷ Historijski arhiv Dubrovnik, *Diversa Cancellariae* 6 (1320), f. 88. Писмо је врло кратко а недатовано. Каже се само да су Петар, Марин и Никола држали трове Мачве и Липника (*come li tiene li miei mercati de Maçoe et de Lipinich*), и да је Никола свој део исплатио. Писмо је регистровано 16. фебруара 1321, али то ништа не каже о времену кад су три Дубровчанина имала царине у закупу.

¹⁸ Под утицајем писма сачуваног у Дубровнику и папиног писма из 1320. ја сам раније претпостављао да је Милутин још једном освојио Мачву у зиму 1319/20. Уп. *Историја српског народа* I, 474—475.

¹⁹ У свим делима о српској историји узимало се да је Владислав потиснут већ 1324, у време борби са Стефаном Дечанским око Рудника. Упозорио сам, међутим, на два документа из 1325. и 1326. где се Владислав појављује са краљевском титулом. *Историја српског народа* I, 498—499, нап. 9.

вати. Први је био у рату који је краљ Карло Роберт водио са херцезима Аустрије и Штајерске. Стефан, који је тада био врховни коњушар, потукао је аустријску војску, заробио немачке ратнике, освојио град Стелфрид, а његовог заповедника предао краљу. Тај се рат може сасвим прецизно датовати у лето 1328. године.²⁰ Следећи Лацковићев подвиг односио се на Србију. Када је наш отац, каже се у повељи, кренуо на Рашку, и оставио бароне у Петроварадину, Стефана, који је тада био врховни коњушар, послао је са одредом и он је пленећи и пустошећи стигао све до извора реке Обне.²¹ Следећи подвиг био је у рату против Влашке, који је добро познат и пада у 1330. годину.²² Као што се види, овај податак се никако не може повезати са догађајима из 1319, као што се чинило. Лацковић тада није био врховни коњушар, а тешко да је био у узрасту када се заповеда војском. Уосталом, располажемо документом који потврђује ново датовање похода у долини Обнице.

Краљ Лудовик I издао је 1343. повељу Николи Хахолту, жупану заладске жупаније. И овај је учествовао у рату краља Карла Роберта против херцега Аустрије и Штајерске, био је послат да нападне барона Валсеа, заузео је два града итд. Нема никакве сумње да је у питању рат из 1328. године. „После тога“ (post haec), каже се изричито у повељи, када је наш отац послао јаку војску против Уроша, магистер Никола се храбро борио против шизматика. Када је хтео да пређе реку Обну, из заседе су искочили Срби и ранили га стрелом у ногу.²³ Нема никакве сумње у то да је реч о истом походу, јер се у повељи каже да су то краљу саопштили барони који су то видели, а на крају повеље стоји белешка: *relatio Stephani filii Laczk*, дакле, Стефана Лацковића, за кога смо из оне раније повеље видели да је водио овај поход.

²⁰ Повеља је објављена у I. Nagy, *Sopron vármegye története, Oklevéltár I (1156—1411)*, Sopron, 1889, 196—201. О датовању аустријско-мађарског рата ул. А. Huber, *Geschichte Österreichs II*, 144.

²¹ ... cum idem genitor noster contra scismaticos versus Raciā (тако!) validum habuisset exercitum et suos barones in Waradino Petri relinquens, ipsum Stephanum nunc voivodam tunc magistrum agasonum suorum, cum servientibus suis in ipsam terram Raciensem destinasset, idem Stephanus voivoda fortune casibus se opponendo, ipsam terram Raciensem usque caput fluvii Obona penitus destruendo spoliavit. Стефан Лацковић је био краљев врховни коњушар (magister agasonum) у раздобљу од 1326. до 1343. М. Wertner, *Adalékok a XIV. századbeli magyar világi archonológiához, Történelmi tár 8 (1907)*, 23.

²² Реч је несумњиво о походу из 1330, јер се у повељи говори о заседама на повратку краљеве војске и тешкоћама да се избаве краљ и великаши.

²³ G. Fejer, *Codex diplomaticus IX/1*, 85—90: Post haec cum idem Pater noster versus partes Rascie contra Vrosium valido cum exercitu aditum habuisset; idem Magister Nicolaus contra Schismaticos illius partis se opponendo, per aquam Abona transire voluisset, ydem Schismatici clandestinis insidiis contra ipsum insurgentes, unum pedem eiusdem ictu sagittae vulnerarunt, prout nostris baronibus id nobis referentibus constitit evidenter. Ово је место, управо због претходно изложеног учешћа у рату с Аустријом, А. Huber, *Ludwig I. von Ungarn*, 6, нап. 4, везао за доба Дечанског, али то је у нашој литератури остало незапажено.

Овај поход против краља Стефана Дечанског био је највероватније 1329. године и кретао се према Ваљеу.²⁴ Можда је био синхронизован са нападима бана Стјепана II Котроманића, који је био веран вазал угарског краља и нападао Србију у то време.²⁵

Питање постављено у наслову добија одговор готово аутоматски. Ако Лацковићево прво војевање у Србији нема везе са догађајима у Мачви 1319. године, још мање може имати напад на Београд, који се десио око 10 година касније. Из повеље се за Стефана Лацковића види да је после ратовања у Влашкој (1330) био на граници према Чесима. Успео је да се обнови гранична линија из времена светог краља Ладислава и провео је у борбама с Чесима 9 година. После тога борио се са шизматичима, који су били освојили Београд и подигли у њему тврђаву. Многе непријатеље Лацковић је убио или заробио, а тврђаву је спалио. Податак је одавно познат и у историји Београда коришћен, тако да се око њега не треба задржавати осим са гледишта хронологије.²⁶ После освајања Београда, наведене су Лацковићеве заслуге на граници према Аустрији и, сасвим на крају, заслуге у походу краља Лудовика против Литве. Последњи поход спада у 1345, а војевање с Аустријанцима нисам могао прецизно одредити. Спада свакако у време краља Карла Роберта, дакле пре средине 1342. године, јер се у повељи каже да је богат плен предао краљевом оцу. Држећи се података повеље за Стефана Лацковића, напад на Београд не би требало да датујемо пре 1339. године.²⁷ То би био крај српске власти над Београдом. О почетку се могу само износити претпоставке. Ако се узме да је било потребно извесно време за подизање тврђаве, рецимо 2—3 године, долази се у близину познатог српско-угарског ратовања из 1335, које је краљ Душан, према казивању Даниловог настављача, успешно завршио пошто се угарска војска у паничном страху пребацила на другу страну Саве.²⁸ Наравно, тај за-

²⁴ Обна је, без сумње, Обница, али није јасно који је пут туда пролазио. Вероватно пут који води од Саве према Ваљеу. Касније је тај пут забележен као да води од Шапца преко Бељина према Ваљеу и дубље у Србију. Уп. М. Динић, *Српске земље*, 47.

²⁵ Уп. С. Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд, 1964, 91. Један Сремац је пре 6. октобра 1330. погинуо борећи се у краљевој служби против шизматика, па су његова малолетна браћа добила турског *Anjoukori okmánytár* II, 511. Нема разлога да се узме да је реч баш о походу који је водио Лацковић.

²⁶ Место је навела и у пуној мери искористила Ј. Калић-Мијушковић, *Београд у средњем веку*, 70—73, 360. Проф. Ј. Калић је отворено изразила сумњу у истовременост два Лацковићева похода, али је ипак остала код мишљења које је владало у нашој литератури.

²⁷ Пошто се у повељи изричито говори о 9 година боравка на граници према Чешкој, а тамо је могао да доспе тек после повратка из Влашке 1330. године.

²⁸ Уп. И. Руварац, *О првим годинама Душанова краљевања у хронолошком погледу*, Зборник Илариона Руварца I, Београд, 1934, 44—48; П. Марковић, *Одношаји између Србије и Угарске (1331—1355)*, Нови Сад, 1903, 17—20 (пос. штампано из Летописа Матице српске, 221—224, 1903—1904).

кључак је хипотетичан из многих разлога, међу осталим и због тога што се у граничној области у то време често ратовало и што је било много прилика да Београд дође у српске руке.²⁹

Награђујући 1351. мачванског бана Доминика Осла, краљ Лудовик I је споменуо не само његове заслуге већ и заслуге његовог брата, претходног мачванског бана Николе. Српски краљ, тада непријатељ угарског краља, пустошио је крајеве Мачве и Срема тако да су те области постале ретко насељене. Затим се ситуација променила. Прво бан Никола, а затим бан Доминик тако су „укротили бес“ шизматичког рашког краља да су не само обновили и населили опустошене крајеве, већ су они предузимали пустошење и плењење српских крајева и заузимање градова.³⁰ Немогуће је, наравно, са изворима којима располажемо, препознати на које се ратове или догађаје мисли у том уопштеном погледу на стање на српско-угарској граници. Разликује се, у сваком случају, период угарске дефанзиве и период угарске офанзиве који се поклапа са бановањем Николе и Доминика. Случајно је познато да је Никола постао мачвански бан 1335. године.³¹ Тешко је замислити да је он од самог почетка успео да из темеља измени ситуацију. Требало је бар неколико година упорне борбе да се успостави стање којим је краљ Лудовик I био тако задовољан 1351. године. У тој стабилизацији прилика извесну улогу играли су и мировни уговори између српског и угарског краља, а о њима веома мало знамо. У сваком случају, и подаци ове повеље нас одводе у период око 1335. као вероватно време привремене српске власти над Београдом.

BELGRADE UNDER KING DUŠAN?

In the introduction the author sets forth the characteristics of the sources which shed light on relations between Serbia and Hungary in the first half of the 14th century, and then demonstrates that Hungarian charters bear witness to the fact that there were more campaigns against Serbia than supposed in less recent literature. The September 1319 campaign, to which all non-dated data used to be related, had been preceded by one in winter, probably of 1317—18. The campaigns in which the Hungarian nobleman Stefan Lacković took part belong to a later period (1329, around 1339). Consequently, the Serbian conquest of Belgrade and building of fortifications, which directly preceded Lacković's second campaign, come in the period of King Dušan, most probably after the 1335 war.

²⁹ Уп. преглед борби у Ј. Калић-Мијушковић, *Београд у средњем веку*, 74—76.

³⁰ *Hazai okmánytár* II, 88—89.

³¹ A. Huber, *Ludwig I. von Ungarn*, 25.